



МАТИЦА СРПСКА
ОДЕЉЕЊЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК
Покренут 1953.

MATICA SERBICA
DEPARTMENT OF LITERATURE AND LANGUAGE

MATICA SRPSKA JOURNAL OF LITERATURE AND LANGUAGE
Established in 1953

Главни уредници

Академик МЛАДЕН ЛЕСКОВАЦ (1953–1978)
Др ДРАГИША ЖИВКОВИЋ (1979–1994)
Др ТОМИСЛАВ БЕКИЋ (1995–1999)
Др ЈОВАН ДЕЛИЋ (2000–)

ISSN 0543-1220 | UDC 82(05)

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

Уређивачки одбор

Др ИСИДОРА БЈЕЛАКОВИЋ, секретар, др ЈОВАН ДЕЛИЋ,
др САЊА БОШКОВИЋ ДАНОЈЛИЋ, др БОЈАН ЂОРЂЕВИЋ, др ПЕР ЈАКОБСЕН,
др МАРИЈА КЛЕУТ, др ПЕРСИДА ЛАЗАРЕВИЋ ДИ ЂАКОМО,
др ЖАНА ЛЕВШИНА, др ГОРАН МАКСИМОВИЋ, др ДЕЈВИД НОРИС,
др ПРЕДРАГ ПЕТРОВИЋ, др ГОРАНА РАИЧЕВИЋ, др ИВО ТАРТАЉА,
др СВЕТЛАНА ТОМИН, др РОБЕРТ ХОДЕЛ, др ВИДА ЏОНСОН ТАРАНОВСКИ,
др САША ШМУЉА

Главни и одговорни уредник

Др ЈОВАН ДЕЛИЋ

КЊИГА ШЕЗДЕСЕТ ШЕСТА (2018), СВЕСКА 3

МАТИЦА СРПСКА

САДРЖАЈ

Студије и чланци

Др Драгана Ж. Бедов, <i>Сећања на доживљаје из Првог светског рата и јорџејски савременика из бележака Милоша Н. Ђорића . .</i>	729
<u>Др Мирјана И. Дегелић</u> , др Лидија Д. Делић, <i>Кула и двор као елементи ејског јросјора</i>	751
Др Миливоје В. Млађеновић, <i>Лаза Костић и његов лик у драми . .</i>	763
Др Светлана Љ. Милашиновић, <i>Идеал слободног природног човека у делу Ива Ђишка</i>	781
Др Наташа Д. Ајвановић, Маја Р. Крстић, <i>Употреба ауџменџива у језику Б. Ђоџића и њихов јревод на руски језик (на мајџеријалу романа Глава у кланцу ноге на вранцу)</i>	799
Др Ђорђе М. Деспић, <i>Рана теоријска мисао Миодрађа Павловића .</i>	809
Др Слободан В. Владушић, <i>Држава и политичко чињање Хазарског речника</i>	821
Др Слађана Ј. Илић, <i>Слика италијанизма у јријовесџи Паликућа и Тереза милости пуна (1976) Р. Б. Марковића</i>	833

Новица Пејковић

Др Јован М. Делић, <i>Поетичкој кули у џемељу. Зџио нам недосџаје Новица Пејковић?</i>	847
Др Предраг Ж. Петровић, <i>Посвећеносџ језичком бићу: Новица Пејковић као џумач срџске џезије</i>	851
Др Недељка В. Бјелановић, <i>Новица Пејковић као џумач дјела Момчила Насџасијевића</i>	891
Др Светлана С. Шеатовић, <i>Јован Дучић на међи Херџевине и мора .</i>	875

Прилози и зраћа

Ђорђе Перић, <i>Из службене љрејиске Јована Сџерије Појовића са началсџвом окружија џабачкоџ (1842–1848)</i>	893
Др Миливој С. Ненин, <i>Узалудан џосао Младена Лесковца (љрејиска Милоџа Црњанскоџ и Младена Лесковца)</i>	909
Мср Милица В. Ђуковић, „Силан је наџ човек!“: џисма Тихомира Р. Ђорђевића Тихомиру Осџојићу	945
Др Радмила Д. Гикић Петровић, др Наталија И. Лудошки, <i>Прејиска Свејозара Пејџровића и Владимира Биџија</i>	969

Исџраживања

Др Мирјана Д. Бојанић Ђирковић, <i>Тиџолоџија чиџалаца у романима Милорада Павића у конџексџу савремених џеорија чиџања (ауџорски сажесџак)</i>	975
---	-----

Поводи

Др Предраг Ј. Пипер, Др Рајна М. Драгићевић, Др Ненад Б. Ивановић, <i>Срџска лексикоџрафија од Вука до данас</i>	995
Др Драган Ј. Хамовић, <i>Драџи наџ Данојлићу</i>	1000

Оцене и џрикази

Награда Ђорђе Јовановић

Др Леон Којен, <i>Ослободилачки смисао књижевностџи</i>	1007
Др Драган Ј. Хамовић, <i>Случај босанскоџ Руждија</i>	1010
Мр Маријана Г. Митрић, мр Мирјана М. Лукић, <i>Умијеће љрејознавања усменоџ у џисаном</i>	1013
Мср Александар В. Ђуровић, <i>Меџаморфозе карневала</i>	1017
Др Владан Бајчета, <i>Иџака или судбина и коментари</i>	1021
Др Ђорђина Трубарац Матић, <i>О хисџанским хоризонтџима џосмаџраним са срџских обала</i>	1025
Др Лидија Д. Делић, <i>Украјинско-срџске везе. Традиција романџичарских инџтересовања</i>	1028
Др Тајјана С. Јовановић, <i>У џраџању за изџубљеним џрамајкама</i>	1032
Мср Јелена Р. Перишић, <i>Шџа се крије иза двоазбучностџи – џосџоји ли социјална и идеолоџка џозадина или је реч о слободном избору?</i>	1037
Др Далибор Д. Кличковић, <i>Зайисано у времену: џола века србисџице у Јајану</i>	1042
Др Зорица С. Бечановић Николић, <i>Траџање за укрџијајима Лазе Косџића</i>	1046

Др Александра Ч. Вукотић, *Ајдајк ѿоново у Београду: Пеѿа бије-
нална конференција Друшћива Џон Ајдајк* 1050

In memoriam

Др Владислава Рибникар, Проф. др Љубиша Јеремић (1938–2018) . 1055

Упутство за припрему рукописа за штампу 1060

Contents 1065

Др Мирјана Д. Бојанић Ћирковић

ТИПОЛОГИЈА ЧИТАЛАЦА У РОМАНИМА МИЛОРАДА ПАВИЋА
У КОНТЕКСТУ САВРЕМЕНИХ ТЕОРИЈА ЧИТАЊА
(ауторски сажетак)

Овај рад представља део ширег истраживања карактеристика и функција фигуре читаоца у романима Милорада Павића у контексту методологије (савремених) теорија читања, која чини основ Павићеве експлицитне и имплицитне поетике. Испитивање наведене теме резултовало је систематизацијом у виду издвајања конкретних типова читалаца у Павићевим романима и нацртом за груписање према критеријумима утемељеним у (савременим) теоријама читања: нивоу наративне комуникације, степену читаоачевог (активног) учешћа у креирању значења дела, „предмету“ читања и карактеристикама емпиријског читаоца у улози енкодираног читаоца.

Кључне речи: теорије читања, енкодирани читалац, ауторска публика, интеракција, емпиријски читалац, значење.

1. О методологији истраживања типова читалаца у науци о књижевности. Издвајање типова читалаца у романима Милорада Павића, опис њихових карактеристика и функција у процесу читања комплексан је проблем преваходно због полисемичности термина *чињалац* у контексту методологије науке о књижевности, потом због додатног усложњавања овог појма у поетикама стваралаца лепе књижевности, нарочито „двозанација“ попут научника и писца Милорада Павића и, најзад, због дисперзивног, несистематизованог и у великој мери дискутабилног методолошког оквира (савремених) теорија читања чије је стратегије и потенцијале Милорад Павић истраживао у својим литерарним и научним радовима.¹ Метод којим смо

¹ Прва научна монографија која је осветлила карактеристике и значај фигуре активног читаоца у поетици Милорада Павића јесте *Хазарска тризма* (1991) Јована Делића. У оквиру разматрања статуса читаоца у Павићевој поетици, Делић (1991: 228) закључује да је Павићева проза намењена преваходно креативном читаоцу – „лукавом“, „срећном проналазачу“, који током процеса сазнавања књижевног дела активира осећајност и занос,

дошли до постављеног циља такође је комплексан јер се састоји из више подробних разматрања природе и статуса читаоца. У домену науке о књижевности истражен је дијахронијски развој теорија читања, а у погледу поетике Милорада Павића анализирани су њени укрштаји са савременим теоријама читања у књижевноуметничким и књижевнотеоријским делима овог писца. Дакле, пут до постављеног циља имао је следеће етапе:

1. Одређивање методолошког оквира Павићеве теорије читања у међурелацији научних и књижевноуметничких радова, те у контексту (савремених) теорија читања где се осветљава присвајање, модификација одређених теоријских поставки и полемичка релација према њима.²

који спремно прихвата правила игре која је поставио писац и који је, како овај аутор ишчитава између Павићевих редова, полихистор и ерудита. Пишући о статусу читаоца у павићевској *новој ѿекстиуалноснои*, Александар Јерков је указао на стваралачко (формотворно) читање као опште место Павићеве поетике. Опису карактеристика и функције енкодираног читаоца Павићевих романа, али и извантекстовног читаоца у улози имплицитног читаоца, значајно су допринели Михајло Пантић (1987), Никола Милошевић (1994), Ханс Роберт Јаус (1997), Франсоа Лефевр (1997) и Петар Пијановић (1998). У текстовима Миодрага Радовића, Јасмине Лукић, Саве Дамјанова и Јасмине Михајловић уочава се тенденција ка опису Павићеве поетике отвореног дела и издвајању спекуларног читаоца као типа енкодираног читаоца романа поменутог писца. Истраживања новијег датума (Живковић 2010, односно 2016, Татаренко 2013) усмерена су ка опису стратегија интертекстуалног и формотворног читања дела поменутог писца. Иако је неприродне елементе у Павићевим делима сагледавала као нефункционалне, Јасмина Ахметагић (2005) је поставила темељ за анализу неприродних стратегија читања дела овог писца.

² С обзиром на то да смо се у раду определили за представљање дела истраживања које се односи на типологију читалаца у романима Милорада Павића, укратко ћемо указати на увиде о Павићевој теорији читања. Павићева концепција дела као штива за тренирање нових начина читања може се тумачити као компромис овог свеколиког познаваоца књижевности са незауостављивим отклизавањем смисла као непрестаним прагиоцем чина читања. Ка наведеној борби Павић је усмерио и кориснике и узорне (посвећене, хазарске) читаоце. Њихове функције су само наизглед одвојене јер ни Павић, као ни Умберто Еко (2001: 38), не елиминише могућност да „из неке игре започете као употреба на крају проистекне виспрено и стваралачко тумачење – и обратно.“ Како свако ново читање не мења само „штиво“, већ и читаоца услед онога што мало-помало открива о књизи, две Павићеве групе читалаца нису јасно омеђене. Такође, уз употребу и тумачење, Павић не негира читање као мешавину ова два принципа. Поменута борба са отклизавањем смисла са којом се у коштац хватају корисници, тумачи или они који бирају средњи пут, иако се завршава победом овог првог, у Павићевој теорији не упућује на песимистичку визију читања као откривања најдубље, тајне поруке/кода књижевног дела. Читање као, бајаровски речено, изнедровање крхке и краткотрајне спознаје, Павић сагледава из крајње супротног аспекта – семантичког потенцијала који упућује позив на игру изналажења безброј начина читања. У овом контексту, читање се преваходно сагледава као креација, а бројни процепи, недостаци и неодређености упућују на то да се читање схвати као средство инвенције – изналажења сопственог пута кроз штиво и преузимања улоге сатворца дела. Оваква концепција читања показује сличност са Ековом (2001: 70) која, након констатације о несавладивом процесу семиозе, упућује на свођење функције читања на „економичну комбинаторику као елементарно и интуитивно правило корелације“. Од романа *Унуиращња сирана вејра*

2. Прецизно методолошко појашњење синтагме „читалац у тексту“, указивање на њене карактеристике и функције у домену интеракције са текстом и стратегија активног читања и, потом, осветљавање нијанси и модификација овог појма у експлицитној и имплицитној поетици Милорада Павића.
3. Интерпретација романа Милорада Павића са аспекта енкодираних, интендираних и засенчених стаза читања.
4. Издвајање типова читалаца у романима Милорада Павића, опис њихових заједничких карактеристика и специфичности; испитивање њихове релације унутар једног романа, међурелације са осталим типовима енкодираних читалаца у другим Павићевим романима, специфичне мултипликације и прагматичког аспекта поменутих концепата; указивање на јединствен тип читаоца у романима Милорада Павића; налажење методолошки утемељеног критеријума за могуће груписање читалаца у романима Милорада Павића.

У методологији науке о књижевности, појам *чићалац* означава енкодирану стратегију (активног) читања, али се њиме неретко алудира и на одређене компетенције које треба да поседује емпиријски читалац у улози енкодираног читаоца. Такође, овакав методолошки и когнитивни оквир појма *чићалац* призива оријентацију усмерену ка интеракцији читаоца са текстом и опису процеса активног (интерактивног, сарадничког) читања – теорије читалачког одговора. Међутим, појам читалац не само да је вишезначан у поменутој методолошкој оријентацији, већ је незаобилазан проблем унутар свих претходних и потоњих иманентних и спољашњих приступа у проучавању књижевног дела.³ Дијахронијски преглед (књижевно)теоријске мисли о читаоцу довео је до закључка да теорије читања као методолошка оријентација „живе“ од антике, а у данашње време (другој деценији двадесет и првог века) виталније су него икада.⁴

уочава се Павићево имплицитно поигравање са посткласичним стратегијама читања. Преиспитивање поменутих поставки конкретизовано је кроз умножавање имплицитног аутора као ефекта читања *Унућрашње сйране већра*, преиспитивање поставки неприродне наратологије (концепта мртвог наратора у *Другом шелу* и потенцијала неприродног читања из аспекта датог концепта), емпатичко-етички модел читања као повлашћену „стазу“ *Већичкоџ младежа*, трансактивно читање као стратегију *Уникайџа* и проблем наративне (не)кохеренције у *Позоришћу од харпшје*.

³ Термиолошки корпус теорија читалачких одговора обухвата имплицитног читаоца Волфганга Изера, субјективног читаоца Дејвида Блича, информисаног читаоца и интерпретативну заједницу Стенлија Фиша, архичитаоца Мајкла Рифатера, Ековог модел-читаоца, трансактивног читаоца Нормана Холанда и друге мање прихваћене концепте.

⁴ У најширем значењу, теорије читања као методолошка оријентација конституисане су у антици, прецизније унутар тадашње поетике и реторике као дисциплина проучавања књижевности и прозних нелитерарних форми (беседа). Разматрања вештина уверавања и наговора речима, што је био предмет Кораксове, Тисијине, Горгијине реторике (5. век пре нове ере), Платонових дијалога (нарочито *Федра*), Аристотелове *Реторике*, Теофрастовог

Када је у питању типологија читалаца, међу теоретичарима читања консензус је постигнут једино у вези са основном поделом унутар ове категорије, те се као њене две најшире скупине издвајају она која се односи на фиктивног и она која се односи на реалног (емпиријског) читаоца (када

списа *О сћилу*, те Квинтилијановог *Образовања љоворника*, самим тим што за предмет анализе имају говор и мисли – по Аристотелу саставне делове заједничке беседништву и „песништву“, дала су значајан допринос теоријама о читаоцу (у античко време – слушаоцу) и о стратегијама читања у циљу успешнијег преношења ораторовог искуства на слушаоце, те убеђивања слушаоца у вероватност, уверљивост и сазнајни аспект онога о чему се беседи. Унутар руског формализма, кроз читање као продужену перцепцију и онеобичавање, и паралелно са руским формализмом – кроз феноменологију, теорије читања показују се незаобилазном темом чак и када је дата методолошка оријентација фокусирана на потпуно супротни пол (дело као затворену и довршену форму) у односу на читаоца као једног од видова контекстуализације дела. Почетак теоријски и методолошки освешћенијег интересовања за процес читања, концепт и улогу читаоца у том процесу налазимо у феноменолошком методу, а он је данас мисао водиља и заједничка нит комплексног система теорија читања до којег је довело отварање нараторолошких истраживања ка постигнућима психологије, когнитивних теорија, неуробиологије, методу студија културе и др. Као друга метода кључна за даљи (и дубљи) развој теорија читања издваја се теорија рецепције, афирмисана 60-их година 20. века у немачким и пољским универзитетским центрима. Допринос ове теорије у односу на феноменолошки (уопштенији, апстрактнији) опис процеса активног читања налази се у већем усмерењу ка интеракцији емпиријског читаоца са текстом и уграђеним стратегијама читања (касније обухваћених појмом имплицитног читаоца). Уједно, теорије рецепције су процес читања отвориле ка књижевној историји, те су настојале да осветле ланац пријема одређеног књижевног дела и њихову међузависност од књижевноисторијских епоха и друштвених, културних и политичких услова одређеног времена. Такође, теорије рецепције отвориле су пут ка залихама читаоцевог искуства (књижевног, друштвеног, личног) као оквира (хоризонта) који предиспонира читање и самим тим значајно усмерава процес рецепције. Међутим, кључни концепт енкодираног читаоца (наратора) афирмише се у дијаметрално супротној методолошкој оријентацији – структурализму док, у односу на теорије рецепције, читаоцем доживљају текста више бивају окренуте чикашке реторичке теорије читања од Р. С. Крејна, преко Вејна Бута, па надаље. Кључна методолошка оријентација у чијем је фокусу процес читања (углавном емпиријски, лични, трансактивни), доживљај датог текста и опис читаоцевих реакција (одговора, одзива) на текстуалне сигнале, јесте критика читалачког одговора, афирмисана у ери теорије рецепције, а паралелно са структуралистичким поставкама у проучавању књижевности. Заправо, критичари читалачког одговора су и сами пролазили кроз феноменолошку, формалистичку и рецепционистичку фазу. Нараторолошка истраживања се 80-их и 90-их година 20. века више него икада у историји овог метода приближавају интеракцији текста и читаоца. Нараторолошки заокрет, данас општеусвојена синтагма, поред тога што семантички покрива интересовање нараторологије за нефикцијске и ненаративне текстове, те за шире поље друштвенохуманистичких и природних наука одакле обогађује свој методолошки корпус, такође имплицира заокрет ка читаоцу и теоријама читања. Стављајући нагласак на читаоцев доживљај и искуство наратива, те из овог угла преосмишљавајући своје класичне концепте, савремена (посткласична) нараторолошка истраживања у потпуности су прешла у поље теорија читања. Заправо, *посћкласичне нараторологије*, нарочито њихова реторичка и когнитивна оријентација, са пуним правом могу се синонимично одредити као теорије читања.

је у питању његов онтолошки статус), односно концепти текстуалног (енкодираног, уписаног) и извантекстовног адресата (када је у питању позиција читаоца у односу на текст, *homo* односно *hetero* позиција). Усмеравање ка било ком од ових типова читалаца додатно усложњава разматрање дате категорије јер концепт фиктивног читаоца обухвата читав корпус који, од теоретичара до теоретичара читања, бива проширен и терминолошки⁵, и спецификацијом његових одређених нијанси, док се категорија емпиријских читалаца у контексту прагматички оријентисаних теорија грана у релацији према сврси текста, а потом у односу на начин и интензитет рецепције. Међу теоретичарима читања углавном постоји слагање у вези са функцијом фиктивног читаоца те се он, као конституитивни елемент дела, односно у тексту претпостављени адресат, сагледава као скуп смерница у тексту на основу којих реални читалац обликује стратегију читања (рецепције) текста. Међу апстрактним читаоцима уграђеним у структуру наративног текста, унутар теоријско-методолошког аспекта науке о књижевности најшире су прихваћени Принсов (1971; 1972) наратер и Изеров (1971) имплицитни читалац. Разматрање функција емпиријских читалаца такође је комплексан проблем јер се теоретичари читања усмеравају ка моралном, социјалном, политичком, идеолошком, интелектуалном, естетском дејству или ефекту текста на реалну публику.

2. Типологија читалаца у романима Милорада Павића. И у научним и у књижевноуметничким текстовима Милорада Павића указује се на најмање двоструку кодираност белетристичких дела поменутог писца. Као два основна и најопштија читаоца у романима Милорада Павића издвајају се повлашћени читалац (појмовно разнолико одређиван, од хазарског, до упућеног) и корисник (опет појмовно разнолико одређиван). Да бисмо дошли до типологије читалаца у Павићевим романима, вишеструко смо истражили поменуте енкодиране читаоце.

2.1. Читаоци – ликови као *ФИГУРЕ ЧИТАЊА*⁶ ПАВИЋЕВИХ РОМАНА. Читалац је, најпре, лик топос у романима Милорада Павића. Романескни опус овог аутора баштини читаву популацију читалаца – ликова најразличитијих особина и интенција, од нечиталаца, до посвећеника. Бројчано најмању, али семантички најзначајнију скупина читалаца – ликова у Павићевим романима сачињавају посвећени (упућени, александријски, хазарски) читаоци,

⁵ Нпр. оваквог читаоца Изер назива имплицитним, а Еко узорним, односно модел-читаоцем.

⁶ Позивајући се на монографију проф. др Снежане Милосављевић Милић (*Фигуре читања*, Београд: Службени гласник 2013), синтагму „фигуре читања“ користимо као синоним појму „стратегије читања“, те у дословном значењу при чему се оно, у контексту овог одељка рада, односи на фигуре које се могу уочити у карактеризацији ликова о којима говоримо и које имплицирају одређени начин „читања“ Павићевих ликова, и шире – романа унутар којег се испољавају.

оличени најпре у ловцима снова као колективном читаоцу – посвећенику усмереном ка најдубљем слоју значења („дну хазарског ћупа“) – спознаји истине, једног, живота, Бога. Ловци снова усмерени су не толико ка садржају самих снова, колико ка савладавању једне мистичке вештине – опису процеса сневања, што семантички корелира са Павићевим поетичким ставом о посвећеном читању и налажењу сопствене читалачке стазе. Опште место у карактеризацији ловаца снова јесте надареност божанским или ђавољим својствима. Овим се алудира на неопходан „састојак“ емпиријског читаоца компетентног да преузме улогу ауторске⁷ (упућене) публике *Хазарског речника*: натпросечност у интелектуалном и креативном смислу. Посвећеним читаоцима, у контексту *Хазарског речника*, припадају Јусуф Масуди и његов двојник „по занату“, Мокадаса ал Сафер, потом Аврам Бранковић, Самуел Коен, Теоктист Никољски и Никон Севаст. Уједно, ови ликови – „теоретичари“ и практичари стратегија читања поменути појам сагледавају вишеструко:

1. као трансмедиијални феномен: читају се писмена, икона, музика, сан;
2. као демонску вештину;
3. као стварање јер сваки од ових читалаца свом „штиву“ приступа као демијург: Аврам Бранковић рекреира историју и културу Хазара те ствара њихов речник; читајући снове, Мокадаса ал Сафер склапа влас Адама Руханија; Теоктист Никољски рекреира житија, а у интеракцији са демонском природом Никона Севаста спознаје себе; Никон Севаст ствара икону која гледаоца наводи да меша боје у свести како би доспео до њеног значења.

Носилац атрибута идеалног, хазарског читаоца је и Атанасије Разин који ишчитава своју причу из понуђеног штива, а она уједно представља одговор на проблем преображаја овог јунака. Потом, Свилар – Разин демонстрира и стратегију изокренутог читања, промовисану збирком *Изврнућа рукавица* (у контексту романа реализовану током Атанасијевог приповедања о смрти мајке из перспективе смрти сина и мајчиног останка у животу). У Павићеве романескне читаоце са демонским својствима можемо убројати и Авксентија Папила (*Последња љубав у Цариграду*). Папила је страствени читалац, али и креатор прича које чита. Функција Папилиног читања наводних одломака из *Илијаде*, а заправо сегмената разних античких, митских, народних и барокних прича јесте изазивање заноса у Растини и препуштања ђаволској страсти у демонском хронотопу, под зеленом месечином.

У романима Милорада Павића, даром више сматра се и читање мириса. У *Пределу сликаном чајем* појављују се два читача мириса – Коста Свилар и стари монах „отшљеник“, чувар баште посвећене Атанасију. Башта у бли-

⁷ Термин ауторска публика у методолошки корпус науке о књижевности уводи Питер Рабинович (1977) како би означио улогу емпиријског читаоца која имплицира већи степен у читаочевом партиципирању у наративу, превасходно у реализацији оних значења која је аутор интендирао да буду пронађена. Овај концепт се често изједначава са хипотетичком публиком за коју аутор реторички обликује своја дела.

зени потока на Светој Гори, са биљем смешаним по називима, чија су почетна слова уједно слова Атанасијевог имена, заправо симболизује фуковско друго место и указује на измештеност јунака Косте Свилара из Другог светског рата у срећније место (*locus amoenus*) које сам ствара како би из њега, не само као изврстан биљар, већ и као човек натприродних способности могао по врсти и интензитету мириса да ишчитава мисли, жеље, поступке и одлуке свог посинка Атанасија. Исту способност је поседовао и монах: „Ја сам тако увек по биљу знао шта радиш и како се осећаш...“ (Павић 1989: 116). Способност „читања“ мириса је на сличан начин искоришћена у обликовању ликова Лили Т. из *Кућије за њисање* и Александра (Сандре) Клозевиц из *Уникаиџа*. Читање мириса у *Кућији за њисање* има композициону улогу: моменат почетка „потраге“ Лили Т. за својим идентитетом праћен је мирисом магле, док је читава потрага обележена мирисом медитерана. Упркос томе што се на оглас који је дао Тимотеј јавља као тражена читатељка *Хазарског речника* (иако касније признаје да роман није ни отворила), Лили Т. на састанак са Тимотејем ипак одлази као читалац, али мириса: Лили је Тимотеја познала као сапутника на путу своје самоспознаје. Мирис медитерана ју је, у потрази за Сопством, довео до природе која је слична њеној и са којом има заједнички корен – медитерански и демонски. Ликови *Звезданог њлашиџа* (2000) – Филипа Авранезовић и њене инкарнације (Теодора, Архондула Нехама, Дионисија), те двадесетшестогодишњи младић из поглавља *Лав*, Минотаур и остали мушки ликови (заправо различита отеловљења јунакиње романа), неретко су читаоци са формираним књижевним укусом, док „штиво“ које читају (или не читају), у зависности од поглавља или инкарнације јунакиње, има различиту улогу у тематско-мотивском слоју и структури романа и упућује на неке од његових уграђених стратегија читања. Први у низу читалаца – ликова у *Звезданом њлашиџу* открива једну од тајних кодираних стратегија читања књиге са корицама од оклопа беле корњаче – читање унакрст. Како јунак – приповедач *Лав* спознаје, да би се прочитала „тајна“ треба поједнако обратити пажњу на текст, као и на паратекстуалне елементе. Читалац – лик у овом поглављу, услед непознавања језика којим је текст написан и црквене ћирилице, приступа читању/декодирању тајне управо преко паратекста (прецизније, епитекста) – три записа претходних читалаца на белинама. Купљени предмет, бајаровски речено постаје „књига за коју је јунак чуо“ јер су у записима садржане две важне информације о књизи: прва се тиче начина њеног читања, а друга њене читалачке публике. Сврставањем молерке у „посвећене“ читаоце, имплицитни аутор охрабрује „новог власника књиге“ да и сам постане „посвећени“, а откривање стратегије читања ће му, наизглед парадоксално, омогућити да то постане и без познавања језика на којем је књига написана. Још један у низу читалаца – ликова у *Звезданом њлашиџу* јесте читалац пистика. Он је комплементаран лику читача – ловаца на снове: док ловци на снове трагају за телом Адама Кадмона (Руханија), односно Сном Свих Снова, књижевни лик поглавља *Јарац* у манији куповања на

коју су га, током бомбардовања, подстакле доколица и ниске цене, по моделу пистика купује књигу о манастиру Манасији која уједно постаје прва књига у јунаковој виртуелној библиотеци. Куповина књиге се и овде показује као сигнал усмерења даље судбине јунака. Упућеним читаоцима – ликовима припадају и ликови – „гатари“ Захарија Орфелин, Гаврил Стефановић Венцловић, наратор романа *Друго њело* и Лиза Свифт које уједно повезује и интенција читања сопствене судбине.

Група читалаца – корисника је ретка на нивоу ликова романа Милорада Павића. У роману *Звездани њлаши* Минотај и Дионисија покрећу тему корисничког читања као терапије која се, у њиховом случају, показала безуспешном јер у одмеравању са јунацима љубавних прича које је Минотају читала, Дионисија спознаје тежину своје тужне приче у којој је један од актера заборавио име своје вољене. У наративном свету *Позоришћа од харџије* егзистира неколико читалаца – ликова. Најважнији у овом корпусу је лик Милорада Павића као читаоца, или, боље рећи, „читаоца“ зато што је он, заправо, аутор прича које наводно чита и критички високо вреднује (јер их смешта у своју *Анџолоџију*). Павић се и у појединачним причама појављује као читалац – критичар. У причи *Сџо њедесет корака* аутора Милорада Павића, написаној у првом лицу са очигледним аутобиографским елементима и препознатљивим сижеом и мотивима Павићеве прозе, приповедач, поред тога што је врсни познавалац вина, показује и своју књижевнокритичку свест: док, ради лепшег погледа са Дунава, уз *Ждрейчеву крв* наводно препоручује Костићеве стихове, он износи и оштру критику Костићевог песничког стила. Један у низу читалаца – ликова *Позоришћа од харџије* јесте и аутодијегетички приповедач приче *Пуџ њо фјордовима*. На путовању – *џражењу себе* и истине о снази своје љубави, приповедач готово по плану *Писама из Норвешке* Исидоре Секулић путује по фјордовима. Ова књига је прво што је приповедач украо на броду којим путује (по савету приповедачевог пријатеља, крађа књиге неопходан је поступак на путовању као иницијацији у тајне љубави). Мотиви путовања и читања се у приповеци преокрећу у супротност у односу на њихово значење на почетку: уместо нечег што треба да открије тајну и да одговор на питање, путовање и читање се показују као мотиви (само)заваравања и манипулације: давањем приповедачу „савета“ да путује, други јунак је, заправо, себи прокрчио пут до реализације своје љубави са приповедачевом девојком, Бурмундом.

2.2. Енкодирани читаоци (стазе читања) романа Милорада Павића. Читалац у тексту, у значењу уписаног, енкодираног рецепијента такође је једна од семантичких равни претходно поменуте синтагме. Као што се може закључити на основу теоријског увода, енкодирани читалац се посматра на две равни:

1. најпре, у погледу наративне комуникације на релацији наратор – наратор (уписани прималац приповедачеве приче);
2. на равни рецепције где наратор може имати усмеривачку функцију у процесу читања, али и улогу оцртавања ауторове жељене публике.

Опис читаоца уписаног у текст додатно се усложњава на релацији имплицитни аутор – имплицитни читалац јер, следећи мисао Волфганга Изера, а нарочито потоње реторичке теорије читања, при опису овако позиционираног читаоца („у тексту“) треба узети у обзир не само експлицитне и имплицитне знаке присуства наратора, већ целокупни комплекс текстовних сигнала реципијента, односно сигнала упућених читаоцу – избор догађаја који су приказани и приповедани, а који су резултат одабира, селекције и интенције имплицитног аутора, потом структуру романа, његову спољашњу форму и паратекстуалне елементе, и, најзад, рецепцијску димензију свих поменутих елемената, односно њихову функцију у процесу читања.

Наратори уводних страница Павићевих романа себе називају „садашњим писцем“ (Павић 1994: 11), односно „садашњим купцем“ (Павић 2006: 9) и „садашњим власником“ (Павић 2006: 9). У сагласју са интенцијом штива (реорганизацијом), наратор уводних и завршних страна обраћа се „садашњем“ (тренутном) читаоцу, препоручујући му нека од могућих упутстава за читање (реорганизовање, рекреирање штива), уз експлицирање слободе читаоцевог „дописивања“ романа. У Павићевом роману приповедачево обраћање читаоцу увек је посредовано. Коментари наратора Павићевих романа најпре су упозоравајући, те се односе на озбиљност садржаја (као што је случај са уводним странама *Хазарског речника*), а потом попримају функцију растерећења, било због свог уверавачког карактера да понуђено издање није отровно, као што је било Даубманусово, било због коментара – упутстава за начине читања којима се приступ Павићевом роману *a priori* (али само наизглед!) олакшава. Оно што је заједничко коментарима упућеним читаоцима Павићевих романа, јесте импликација занимљивости штива; примера ради, наратор *Хазарског речника* је убеђен да ће ово дело сваком читаоцу „тражећи мало времена сваког дана узети много времена кроз године“ (Павић 1994: 563), чиме се алудира не само на уграђену стратегију читања по одредницама, у прекидима, већ на хазарску тајну која читаоце изнова позива на трагање.

У типологији читалаца у романима Милорада Павића, додатно усложњеној појмовном разноликошћу енкодираног реципијента/адресата⁸, као јединствен тип издваја се *хазарски читалац* предодређен, односно уписан структуром *Хазарског речника* обликованом тако да се читање перманентно своди на трагање по хоризонталној равни (кроз пресеке временских и просторних развни) и вертикалној равни, где свако ново читање (*шумачење*) потврђује безданост (висок семантички потенцијал) овог романа, али и варљивост сваког од евентуалних читалачких закључака у вези са заплетом *Речника* (преобраћањем и нестанком Хазара). Хипотетичност је, осим у фабулу и структуру *Хазарског речника*, уписана и у историјску раван ове тематике. Хазарски читалац је, заправо, уписана улога трагача за могућим одговорима (хипотезама) у вези са „хазарским питањем“. Њему је семан-

⁸ Попис маски читалаца у романима Милорада Павића дат је у Прилогу бр. 1.

тичком ширином најближи појам читаоца – хијене којим се, на уводним страницама романа, алудира на компетенције емпиријског читаоца – интелигенцију, перманентну будност над штивом и спремност на преосмишљавање метода којима се може осветлити вишеслојност дела.⁹ Функције хазарског читаоца јесу реконструкција штива која подразумева истраживање и надграђивање информација које је предочио имплицитни аутор *Хазарског речника* из 1984. године. Самим тим што га назива сабратором, имплицитни аутор рачуна на то да ће емпиријски читалац преузети улогу хазарског и „новомо створити један [романескни, прим. аут.] свет“. Да би постао хазарски читалац, емпиријски читалац треба да буде информисан (превасходно књижевно компетентан, било у Фишовом или Калеровом значењу); од природњених, али и стечених карактеристика требало би да поседује виши степен интелигенције, те да буде посвећен читалац који чита искључиво усамљено (изоловано од спољашњих сензација). Такође, компетентан за улогу хазарског читаоца је онај ко уз наведене карактеристике поседује и креативност, те који, захваљујући свим наведеним особинама, може да понуди једно стваралачкије, али текстом аргументовано читање *Хазарског речника*. Међутим, да би постао хазарски, емпиријски читалац треба да поседује и посебан дар – двојни сензибилитет како би могао комплементарно да чита („удвојеним погледом“, „удвојеним гласом“). Јер, како се уочава анализом стратегија читања *Хазарског речника*, појам истине у романима Милорада Павића додатно се усложњава углам гледања на истину, прецизније – природом онога ко гледа

⁹ Поистовећивање читаоачеве мисли са хијеном у контексту поменуте метафоре указује на још једну димензију читања која ће од *Хазарског речника*, па надаље, у Павићевим романима бити вишеструко тематизована и неизоставно наглашавана – демонску јер се у културама појединих народа Африке хијена сматра ђавољим помоћником или реинкарнацијом вештичије душе. Међутим, семантика мисли – хијене не исцрпљује се ни осветљавањем њене „демонске“ димензије, односно указивањем на посебан дар који треба да поседује семиотички читалац *Хазарског речника*, било да се односи на добро памћење (дар Теоктиста Никољског), способност креативног примања (односно стварања) уметничког дела (дар Никона Севаста). Раније су научници хијене сматрали хермафродитима, а до данашњих дана остала су запажања научника у вези са сексуалном опседнутошћу која је примећена код поменуте животињске врсте. „Двополност“, стављена између наводника како бисмо је удаљили од повезивања са човековим биолошким карактеристикама, у контексту Павићеве поетике читања такође је пожељна карактеристика семиотичког читаоца, а односи се на способност поимања дела мушким и женским сензибилитетом који поседују посвећени читаоци. У контексту *Хазарског речника*, способност комплементарног читања, односно читања кроз мушки и женски сензибилитет поседује Дорота Шулиц. Мисао – хијена ојачава и Павићев поетички став о задовољству читања. Последња реченица из параболе о писцу и читаоцу унутар „Претходних напомена“ *Хазарског речника*, „хијена не једе исто што и мајмун“ (18) још једном градира категорију семиотичких читалаца којима је намењен Павићев роман. Семиотичких читалаца, према ауторском приповедачу *Хазарског речника*, може бити колико и корисника; међутим интелигенција, дар запажања важних детаља, натпросечно памћење, упорност, активно промишљање путева читања, креативност, урођен „двополни“ сензибилитет поседују само повлашћени семиотички читаоци.

(избегавамо реч „пол“ јер она у романима Милорада Павића семантички не корелира са полним обележјима, већ са осећајношћу). Иако прижељкивана, ова публика *Хазарског речника* ретка је ван академских кругова. У односу на цојсовског идеалног читаоца, хазарски читалац као уграђена стратегија читања Павићевог романа не исцрпљује се у осветљавању интертекстуалних релација¹⁰ јер се игра води унутар елемената саме структуре, готово по Деридином провиђењу изнетом у тексту *Сјрукџура, знак и игра у дискурсу хуманистичких наука* (1966). Ефекат читања у улози хазарског читаоца пре свега је задовољство у реконструисању, стварању. Стога можемо закључити да је хазарски читалац тип упућеног, посвећеног и читаоца задовољства, семантички на трагу Ековог критичког узорног читаоца, а изеровски речено – повлашћени имплицитни читалац, уједно – улога намењена информисаним и посвећеним емпиријским читаоцима. Упутство за „хазарско“ читање *Речника* имплицитно је дато путем стратегија трагања троје хазарских читалаца – ликова (Аврама Бранковића, Јусуфа Масудија и Дороте Шулиц) за „истином“ о Хазарима. Хазарско читање је, дакле активно, двополно читање уз перманентно промишљање метода читања; упорно и готово ејдетски редуковано. На трагу хазарског читаоца, али уз много мање захтева када су у питању компетенције емпиријског читаоца у овој улози, јесу „уредник“ Споменнице Атанасија Свилара и „садашњи купац“ кутије за писање. Ово су, такође повлашћени читаоци (односно повлашћене стратегије) унутар *Предела сликаног чајем* и *Куџије за њисање*. Док *Предео сликан чајем* не поставља додатне захтеве емпиријским читаоцима који би желели да преузму улогу једног од састављача *Споменнице* (сем „љубави за укрштене речи“ чиме се имплицира информисаност и интелигенција емпиријског читаоца), *Куџија за њисање*, претпостављамо због љубавне тематике која је у првом плану, а потом и због дубље семантичке равни на коју упућује прича о души и телу у овом роману, (имплицитно) указује на две карактеристике којима се круг прижељкиване ауторске публике додатно сужава: младост и мудрост. Дакле, *Куџија за њисање*, кроз уписану стратегију читања, прописује узраст емпиријског читаоца компетентног за преузимање улоге ауторске публике. У контексту *Предела сликаног чајем*, највише „посла“ „састављачу“, односно посвећеном читаоцу омогућују црна поља „укрштенице“. Услед тога што су саткана од већ публикованих Павићевих прича, „црна поља“ имплицирају читаочеву информисаност како би могао да успостави релације које се тичу порекла и карактеристика јунака, а које у значајној мери предодређују њихову судбину. Са хазарским читаоцем, додуше у много мањој мери него што је потенцијал овог читања искоришћен у *Хазарском речнику*, семантички корелира упућени читалац *Звезданој њлашћии*. Међутим, с обзиром на то да овај роман повлашћује неупућене, кориснике, упућени читалац није прижељкивана ауторска публика. На један од видова

¹⁰ О поетичким аспектима интертекстуалности у романима Милорада Павића опширније в. Живковић 2016.

посвећеног читања упућује и спекуларна структура романа *Унутрашња страна ветра* и *Вещијачки младеж*; иако „замаскирана“ иза упутстава за одабир „одлуке“ (у случају *Вещијачког младежа*) она је повлашћена стратегија читања ових романа.

Корисник је такође један од енкодираних читалаца Павићевих романа, додуше, нимало оригиналан јер прелиставање и читање насумичним избором странице неписана су правила (не)читања. Оно што, додуше у мањој мери, разликује корисника *Хазарског речника* у односу на свеколике кориснике романа или каквог другог штива јесте најпре то што у *Хазарском речнику* корисник и насумичним избором стране романа, због фабуларног уланчавања, може да, бајаровски речено, стекне „добар преглед“ Павићевог романа. У *Последњој љубави у Цариграду* и *Звезданом илацију*, кориснику се омогућава вид тривијалне забаве – гатање и читање дневног/месечног хороскопа. Када су у питању компетенције емпиријског читаоца за преузимање корисничке улоге, оне су сведене на спремност за онеобичавање (по сваку цену!) и пркос линеарном (традиционалном) начину читања. Стога можемо закључити да је и корисничко читање у извесном смислу активно, али да овде свакако изостаје „интелектуална гимнастика“, односно промишљање нових метода читања. Корисници су углавном непривилегована публика Павићевих романа, али свакако жељена.

У неколико наврата учили смо искључења из ауторске публике: имплицитни аутор *Позоришта од харџије* полно привилегоује мушкарце као емпиријске читаоце који могу да преузму уписану улогу – читање као промишљање форме романа – антологије или савремене светске приче. Имплицитно, овакво привилеговање читалаца мушког пола постоји и у *Невидљивом огледалу/Шареном хлебу* путем мотива кључа који у рукама држи дечак.

Иако је најмање вредновао линеарно читање, имплицитни аутор, водећи рачуна и о традиционалном начину читања те о емпиријском читаоцу неспремном (недозрелом!) за промену својих читалачких навика, у романима даје додатне смернице ка наративним чвориштима и семантичком средишту романа, а оне су најчешће добијале облик уметнуте приче. Сама по себи, а тако је и у случају *Хазарског речника* и *Предела сликаног чајем* у којима смо испитивали функционалност ове стратегије читања, уметнута прича не указује поштовање читаоцем уму, већ осигурава разумевање значења средишње фабуле романа.

Читалац о којем Милорад Павић пише у есејима и књижевнотеоријским текстовима, те којем се обраћа наратор „напомена“ и „упутстава“ за читање Павићевих романа, поред тога што се може третирати као текстуална, реторичка стратегија, неретко је емпиријски, извантекстовни (овде је присутна наративна металепа) јер се у свим поменутих текстовима указује на његове особине и вештине неопходне за улазак у ауторску публику овог писца (било семиотичку, било корисничку). Када су у питању компетенције емпиријских читалаца неопходне за улазак у ауторску публику романа Милорада Павића, учача се њихова разноликост. Примера ради,

да би се успоставила хронологија догађаја, те да би читалац/читатељка могла/могла да прати преображаје јунака *Кутхије за њисање*, потребно је знање о парфемима јер су управо мириси главни временски оријентираи и семантичка чворишта наративне линије метаморфозе и удвајања јунака. Жанровска одредница *Другоџ њела*, „побожни роман“, гледано из угла емпиријских читалаца, може имати интерпретативно – усмеривачки карактер, али исто тако, из аспекта реторичких теорија о имплицитном аутору може упућивати на религијску селективност у избору ауторских читалаца; тако би поменута селекција имала неколико смерова – укључивање хришћана и искључивање читалаца осталих вероисповести из круга адресаната, те укључивање побожних (у најширем значењу те речи) и искључивање атеиста из круга читалаца којима је намењено *Друго њело*.

С обзиром на то да анализа Павићевог имплицитног читаоца, услед карактеристика експлицитне и имплицитне поетике овог писца, истраживача води од Изеровских поставки, до мултипликација имплицитног читаоца на које је први указао Брајан Ричардсон (2007), самим тим намеће се још једно питање које је поменути аутор отворио својим текстом о имплицитним читаоцима – да ли међу њима, сада у контексту Павићевог стваралаштва, постоји стална хијерархија? И, ако постоји, ко је повлашћени читалац? Тиме што се као тип имплицитног читаоца Павићевих романа издваја „корисник“, постављено питање додатно се усложњава. У методологији теорија читања, повлашћеним читаоцем углавном се сматра (идеална) ауторска публика. Међутим, у контексту Павићеве поетике, подједнако „идеална“ публика јесу и конзументи дела, спремни да промене навику стереотипног, линеарног начина читања и да „тренирају нове начине читања“ без обавезе читања од корице до корице, што је једна од интенција Милорада Павића као писца.

3. ЗАКЉУЧАК. Шире посматрано, у Павићевим романима није увек повлашћен исти тип читалаца. Каткад су сви равноправни и свакоме је намењен одређени аспект романа: кориснику коришћење тарот карата за прорицање сопствене судбине, хазарском читаоцу – најдубљи слојеви значења, авам и анбија. Међутим, овакво формално „позиционирање“ не одриче могућност читања кроз интеракцију поменутих типова енкодираних читалаца. Мултиплициране имплицитне читаоце – топос Павићевих романа када су у питању стратегије читања, додатно усложњава проблем „осталих“ читалаца. Примера ради, у контексту *Невидљивоџ огледала/Шареноџ хлеба*, „остали“ су емпиријски читаоци, одрасли и сувишни у роману за децу; дакле, искључени из жељене публике. С друге стране, из угла Павићевих књижевнотеоријских и књижевнокритичких списа, „остали“ су – ретки; то је она малобројна група хазарских читалаца, „хијена“, настављача, састављача, „власника“ која стоји наспрам корисника и традиционалних, линеарних читалаца, али која још увек не успева да избалансира са „прекобројнима“.

Прилог бр. 1: Попис маски читалаца у романима Милорада Павића
Хазарски речник

мртав читалац (нечиталац) (8, 520)¹¹
 „садашњи писац“ као читалац (11)
 непокорни (19)
 неверници (19)
 читалац – хијена (18)
 нечиталац (Дорфмер) (20)
 реконструктор (28, 300)
 „данашњи читалац који навике читања не мења никад“ (28)
 списатељи (29)
 настављачи (29)
 дописивачи (29)
 корисник (30, 31, 32)
 ослобођени читалац (који сам склапа књигу у целину) (33)
 остали (33)
 посвећени читалац (34)
 интелегентан читалац (34)
 сабрат (35, 534)
 улагивач, додвораш (35)
 „преварени муж“ (књижевни критичар) (36)
 читалац као пеливански коњ (36)
 читач снова (ловац снова) (108–109, 211, 256, 280, 286, 318, 347, 350)
 демијург (65)
 читач мириса (82)
 преводац (432, 440)
 здухач (526)
 казивач (547)
 трагач (565)

Предео сликан чајем

љубитељ укрштених речи (281)
 корисник (285)
 идиоритмик (особеножитељ, самац) (11–12)
 кенобит (општежитељ) (11–12)
 читалац – енигмата (љубитељ укрштених речи)
 уредништво (181)
 онај коме се отворе очи (230)
 критичари као студенти медицине који увек мисле да писац болује баш
 од оне болести коју управо проучавају (281)
 савременици (282)
 људи сутрашњице („синови и унуци ових данас“) (282)
 далека нека поколења (282)
 читалац као полицијски инспектор (282)
 читалац који не стаје у стопу свог претходника (282)
 читаоци у истом низу као јато гусака што лети на југ (282)

¹¹ Бројеви страна романа Милорада Павића дати су према издањима наведеним у одељку „Извори“.

- читаоци као касачи на коњским тркама (282)
даровити читаоци (283)
недаровити читаоци (283)
читалац као Кинез (усправно читање) (284)
читалац који је решио да отклизи до смрти најкраћим путем (линеарни читалац) (286)
они који решавају укрштеницу на прескок (287)
они који укрштеницу решавају редом (287)
отшљеници (86)
поштени налазач (293)
читалац – ловац (293)
измишљени читаоци (293)
стрплив/нестрплив читалац (224)
преводиалац (329)
гледалац (337)
полицијски стручњак за шифре (495)
читалац који не верује да постоје романи са двоструким крајем (496)
одгонетач (укрштенице) (496)
читалац – проналазач (494)
непознати (456)
читаоци – аветиње (који о јунацима знају све, а јунаци о њима – ништа!) (461)
суиграч (461)
читалац у свету енциклопедија (472)
читалац који спасава јунака приче, али убија причу (473)

Унуџираџња сџрана веџра

- читач снова (Хера, 10)
читач времена (биолошког, календарског) (Хера, 9; 17–18)
гледалац (Хера, 32)
читач звука (Хера, 38)
гатар (Леандер, 13)
читач мириса (Леандер, 58)

Последња љубав у Цариграду

- гатар (10)
опсенар (26)
читач мириса (72)
режисер (118)
гледалац (118)

Куџија за џисање

- садашњи купац (11)
први власник (11)
садашњи власник (11)
„будући сопственик (подв. М. Б. Ћ) ovog glomaznog predmeta“ (11)
проналазач (39)
читач мириса (51, 117)
путник (60)
читач снова (60, 79, 111)
гатар (63)

играч (70)
 нечиталац (69)
 дописивач (89)
 писац (129)

Звездани илаци

неупућени (13)
 читач снова (11–12)
 купац „мајушне књиге чије су корнице биле нађинјене од оклопа беје корњаџе“
 (купац књиге с тајном) (19)
 читач звезданих имена (20)
 ретки (23)
 преписивач (32)
 неписмени читалац (41)
 „čitalac koji razume šta vatra govori“ (43)
 читач мириса (88)
 срећни налазач (106)
 посвећени читалац (110)
 врач (лекар) (141)
 читалац који се умешао у причу (160)
 декодер (110)
 помоћник (159–160)

Невидљиво ољледало/Шарени хлеб: роман за децу и остјале

девојчица (*Невидљиво ољледало*)
 Теодора (*Невидљиво ољледало*)
 дечак (*Шарени хлеб*)
 играч (*Шарени хлеб*, 41–45)

Уникаи

корисник (5, 124–195)
 задовољни читалац (5)
 андрогини читалац (11, 96)
 читач мириса (17)
 глумац (26)
 детектив (37)
 опсенар (39)
 читач снова (56–57, 73–88)
 дописивач (196)

Друго ијело

побожни читалац (друго, допуњено издање романа)
 заљубљена читатељка (Liza Svift)
 одана читатељка (Liza Svift, 18)
 дарежљиви читалац (19)
 читач биља (биљар) (маестро Теремија)
 читалац као Буриданов магарач („Ponudio sam ti slobodu izbora, a ti si se
 zbunio od obilja i od slobode kao Buridanov magarac što je skapao između dva
 plasta sena ne mogući da se odluči koji će najpre pojesti.“, 39)
 читалац 21. века (40)
 једноплемени читалац (колективни читалац; Срби, 86. стр.)

читалац – муштерија (86)
 читач снова (72, 153, 277)
 врачар (145, 254)

Позоришће од харџије

читатељка (5)
 читатељ (5)
 писац као читалац (5)
 антологичар (5, 94)
 преводилац (5, 207)
 пријатељи (6)
 коаутори (43)
 укрцани читалац (56)
 корисник (58)
 читач снова (60)
 активни читалац (читалац који има највише посла у овој причи) (62)
Round robin писци (69–75)
 историчар књижевности (135)
 плагијатор (141, 173)
 читалац љубавних и крими романа (173)
 побуњени читалац (224)

Вештачки младеж

спекуларни читалац

*

Као што се може уочити из прилога, највећи проценат пописаних појмова односи се на упућеног читаоца. Међу романима Милорада Павића, највише *маски* упућеног читаоца налази се у *Пределу сликаном чајем* – чак двадесет и пет.

ИЗВОРИ

- Павић, Милорад. *Предео сликан чајем*. Београд: Просвета, 1989.
 Павић, Милорад. *Хазарски речник: роман лексикон у 100 000 речи*. Београд: Просвета, 1994.
 Павић, Милорад. *Невидљиво огледало/Шарени хлеб*. Београд: Дерета, 2003.
 Павић, Милорад. *Кутија за писање*. Београд: Дерета, 2006.
 Павић, Милорад. *Уникај*. Београд: Дерета, 2004.
 Павић, Милорад. *Плава свеска: каталоџ сјао завршејка романа-делије Уникај*. Београд: Дерета, 2004.
 Павић, Милорад. *Zvezdani plašt: astrološki vodič za neupućene*. Београд: Дерета, 2006.
 Павић, Милорад. *Drugo telo: roman*. Београд: Дерета, 2006.
 Павић, Милорад. *Вештачки младеж: три крајка нелинеарна романа о љубави*. Нови Сад: Магица српска, 2009.
 Павић, Милорад. *Drugo telo/Veštački mladež: Drugo telo: pobožni roman*, друго, допуњено издање. Priredio Aleksandar Jerkov. Београд: Vulkan, 2014.

- ПАВИЋ, Милорад. *Poslednja ljubav u Carigradu/Unikat*. Priredio Aleksandar Jerkov. Beograd: Vulkan, 2014.
- ПАВИЋ, Милорад. *Unutrašnja strana vetra ili roman o Heri i Leandru: Hera*. Priredio Aleksandar Jerkov. Beograd: Vulkan, 2014.
- ПАВИЋ, Милорад. *Unutrašnja strana vetra ili roman o Heri i Leandru: Leander*. Priredio Aleksandar Jerkov. Beograd: Vulkan, 2014.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БАРТ, Ролан. *Задовољство у тексту & Варијације о њему*. Јовице Аћина. Београд: Службени гласник, 2010.
- ЖИВКОВИЋ, Душан. *Тилолошко њорешје романа Милорада Павића и Умберто Ека и њорешчеки и семантички аспекти интертекстуалности у романима* Име руже и Хазарски речник, докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет, 2010.
- ЖИВКОВИЋ, Душан. *Отворени лавиринти: Еко и Павић*. Крагујевац: ФИЛУМ, 2016.
- ЛЕФЕВР, Франсоа. Читање Хазарског речника Милорада Павића. *Књижевности* 51/102/1–2 (1997): 253–276.
- МИЛОСАВЉЕВИЋ МИЛИЋ, Снежана. *Фигуре читања*. Београд: Службени гласник, 2013.
- МИЛОШЕВИЋ, Никола. *Павићево отворено дело*, 1994.
<https://www.rastko.rs/knjizevnost/pavic/knjiz_portret/05_pkr_milosevic.html> 21. 4. 2014.
- МИХАЛЛОВИЋ, Јасмина. *Прича о души и телу. Слојеви и значења у њрози Милорада Павића*. Београд: Просвета, 1992.
- ПАВИЋ, Милорад. *Историја, стилез и стил: језичко њамћење и њеснички облик II*. Нови Сад: Матица српска, 1985.
- ПАВИЋ, Милорад. *Роман као држава и дружи ољеди*. Београд: Плато, 2005.
- ПАНТИЋ, Михајло. *Александријски синдром: есеји и кријтике из савремене српске и хрватске њрозе*. Београд: Просвета, 1987.
- ПИЈАНОВИЋ, Петар. *Павић*. Београд: Филип Вишњић, 1998.
- РАДОВИЋ, Миодраг. Спекуларни роман Милорада Павића. *Књижевности* 47/3–4 (1992): 505–510.
- ТАТАРЕНКО, Ала. *Поетика форме у њрози српског њосимодернизма*. Београд: Службени гласник, 2013.

*

- ВАЈАР, Рјер. *Kako da govorimo o knjigama koje nismo pročitali?* Snežana Kalinić (prev.). Beograd: Službeni glasnik, 2008.
- ВАЈАР, Рјер. *Anticipirani plagijat*. Mira Popović (prev.). Beograd: Službeni glasnik, 2010.
- ВАРТ, Rolan. *Od djela do teksta*. U: M. Beker (ur.). *Suvremene književne teorije*. Zagreb: SNL 1986, 181–186.
- ДЕЛИЋ, Јован. *Hazarska prizma*. Beograd: Prosveta, 1991.

- ECO, Umberto. *The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Text*. Bloomington: Indiana University Press, 1984.
- ЕКО, Умберто. *Granice tumačenja*. Milana Piletić (prev.). Beograd: Paideia, 2001.
- IZER, Wolfgang. *The Implied Reader: Patterns of Communication in Prose Fiction from Bunyan to Beckett*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1974.
- JANE, Tompkins (editor). *Reader-Response Criticism: From Formalism To PostStructuralism*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1980.
- JERKOV, Aleksandar. *Nova tekstualnost: ogledi o srpskoj prozi postmodernog doba*. Beograd: Prosveta, 1992.
- PRINCE, Gerald. Reader. *The Living Handbook of Narratology*, 2011.
<<http://wikis.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php/Reader> pristupljeno> 5. 3. 2017.
- RABINOWITZ, Peter J. *Before Reading: Narrative Conventions and the Politics of Interpretation*. Columbus: Ohio State UP, 1987.
- RICHARDSON, Brian. Singular Text, Multiple Implied Readers. *Style* 41/ 3 (2007): 259–274
- FISH, Stanley. *Interpretativne strategije i interpretativne zajednice*. Lešić, Zdenko (ur.). *Poststrukturalistička čitanka: nova čitanja*. Sarajevo: Kaligraf, 2002, 159–171.

Миряна Д. Боянич Чиркович

ТИПОЛОГИЈА ЧИТАТЕЉА У РОМАНАХ МИЛОРАДА ПАВИЧА
У КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННИХ ТЕОРИЈА ЧТЕНИЈА
(авторски сјажет)

Резюме

Ета сатья является частью более широкого характеристик и функций фигуры читателя в романах Милорада Павича в контексте методологии (современных) теорий чтения которая составляет основу эксплицитной и имплицитной поэтики Павича. Исследование напоянутой проблемми привело к решению систематизацией в форме выделения определённых типов читателей в романах Павича и их группирование на основе критериях которые заснованы в (современных) теориях чтения: на уровне нарративной комуникации, на уровне активного вклада читателя в креации значения дела, «предмету» чтения и характеристиками емпирического читателя в роли энкодированного читателя.

Ключевые слова: теории чтения, энкодированный читатель, авторская публика, интеракция, емпирический читатель, значение, посткласическая нарратология

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за српску и компаративну књижевност
mirjana.bojanic.cirkovic@filfak.ni.ac.rs